

Varga Szilvia

Fiataljaink. Elemzések a határon innen és túl élő magyar fiatalok helyzetéről

Székely Levente (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016.* Kutatópont Kft. – Enigma 2001 Kiadó, Budapest, 2018, 510 oldal

„A kiadvány egy iránytű, amely eligazít bennünket a Kárpát-medence magyar fiataljainak gondolatvilágában, terveiben, mindennapjaiban.”¹ – így jellemzi Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere és Novák Katalin család-, ifjúság- és nemzetközi ügyekért felelős államtitkár azt a 2017-ben megjelent gyorsjelentést, amely a jelenlegi tanulmánykötet elődjének tekinthető. Az írások alapjául szolgáló kérdőíves kutatásra 2016-ban került sor Magyarországon és a határon túl, Erdélyben, Felvidéken, Kárpátalján és Vajdaságban (*Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016*). Rendszerváltás óta igen népszerűnek számítanak azok a felmérések, amelyek középpontjában a fiatal nemzedék áll, így a 12 ezer 15–29 év közötti fiatal körében végzett reprezentatív kutatás is tulajdonképpen egy sorozat folytatásának tekinthető, amely a korábbi nagymintás ifjúságkutatások irányvonalaival mentén szerveződik.² A kötet szerkesztője két célt jelöl ki, egyrészt átfogó képet rajzolni a magyarországi és külföldi magyar 15–29 évesekről, másrészt az empirikus adatokat szélesebb kontextusba helyezni (9).

A kötet többféleképpen olvasható, hisz mindamelllett, hogy a folyamatos összehasonlítás hatja át, részben jelenlegi helyzetleírás, valamint múltba és jövőbe tekintés is. Az egyes témakörök mentén bemutatásra kerülnek a magyarországi és külföldi fiatalok közötti különbségek és hasonlóságok, átfogó képet nyújtva az ő élethelyzetükről és életmódjukról. Mindemelllett bizonyos témákban nemzetközi adatok is a szerzők rendelkezésére álltak,

¹ Magyar Ifjúság Kutatás 2016 – *Gyorsjelentés a Kárpát-medencei fiatalokról*, Új Nemzedék Központ, 2017.

² Lásd Ifjúság 2000–2008, Magyar Ifjúság 2012, MOZAIK 2001–2011

így felhívják az olvasó figyelmét arra is, hogy európai uniós viszonylatokban jelenleg hol helyezkedünk el például társadalmi újratermelés szempontjából. Ezek az összehasonlítások viszont néhol nehézségekbe ütköznek egyes háttértényezők miatt, ugyanis számolni kell azzal, hogy országonként különböznek a politikai és oktatási rendszerek. Az ezredforduló óta végzett kutatásoknak köszönhetően a tanulmányokban a 2016-os adatok folyamatos összehasonlításra kerülnek a korábbi adatokkal, így választ kaphatunk arra, miként alakul a fiatalok helyzete, hogyan változott véleményük és értékrendjük az elmúlt 18 évben. A múltba tekintés mellett pedig felmerülnek olyan témák is, amelyek a jövőbeli helyzetet határozzák meg: házasság, gyermekvállalás, migráció, munkavállalás. Székely Levente szavaival élve: „aki ismeri a fiatalokat, az egy kicsit a jövőbe is lát” (10).

A szerzők lehetőséget adnak az olvasónak, hogy betekintést nyerjen a kutatás megszervezésébe, módszertannal kapcsolatos információkhoz jusson, és választ kapjon arra, hogyan valósult meg a minta- és témakiválasztás. Már az is fontos kérdésnek bizonyul, hogy kik tartoznak a vizsgált populációba, azaz kik a magyarok (főként a külhoni minta szempontjából) és kik a fiatalok. Végül azokat a 15–29 éves fiatalokat sorolták ide, akik magyarnak vallották magukat, a mintába pedig 8000 magyarországi, 1000 felvidéki, 500 kárpátaljai, 2000 erdélyi és 500 vajdasági fiatal került be (488). A kötet módszertani része rávilágít arra, hogy a külhoni mintában a régi népszámlálási adatok, amelyek a kutatás kiindulópontjának számítanak, növelik a hibahatárt, ugyanis legtöbb esetben 2011-es adatokkal dolgoztak, viszont Kárpátalján például kénytelenek voltak a 2001-es népszámlálási adatokra hagyatkozni, illetve ezeket közvetett forrásokból származó információkkal kiegészíteni (491).

Szerkezeti szempontból a kötet 14 tanulmányt és egy módszertani jegyzetet tartalmaz. Bár a kötet nincs további részekre bontva, azt vehetjük észre, hogy a használt kérdőív blokkjai köré szerveződik (lásd Székely Levente: Módszertani jegyzet), így a könyv első része demográfiai adatokra és folyamatokra fektet hangsúlyt, a második rész olyan élethelyzeteket érintő témákat karol fel, mint a munka és munkanélküliség, oktatás vagy jövedelem, a harmadik rész az életmódra összpontosít, a negyedik rész pedig az egyén-közösség-társadalom hármására.

Szanyi-F. Eleonóra tanulmánya bevezetésnek is tekinthető, amely kiter az ifjúságszociológiai iskolák rövid történelmi áttekintésére, valamint összefoglalja az elmúlt évek brit ifjúságszociológiájának domináns diskurzusait. A *Journal of Youth Studies* folyóirat tanulmányozásával feltárja azokat a témákat, amelyek leginkább foglalkoztatták ifjúságtémában a kutatókat, elemezve a leggyakoribb kulcsszavakat. A 2016-os kutatás adatainak ismertetése előtt tehát a tanulmány egy komplex elméleti hátteret biztosít az olva-

só számára. A hiányosságra a szerző hívja fel a figyelmet, megfogalmazva, hogy „a tanulmány és a választott koncepció (...) reflektálatlanul hagyja a magyar ifjúságszociológia elméletalkotását” (17).

A kutatás eredményeinek ismertetését Székely Levente tanulmánya nyitja, aki a kutatásban részt vevő fiatalok általános jellemzőinek bemutatása mellett, újabb elméleteket emel be, és tesz eleget a kötet elején kijelölt céloknak. Ezek közül a legfontosabb az új csendes generáció elmélete, amelyet mégis fenntartásokkal kezel, ugyanis a magyar minta nem minden szempontból illeszkedik az amerikai elmélethez. Kiemeli például, hogy az amerikai új csendes generációt a magas szintű bizalom jellemzi, viszont ez nem mondható el a magyar fiatalokról. Ugyanakkor a magyarországi és külföldi fiatalok összehasonlítása, amely fontos részét képezi a kutatásnak és a kötetnek, már ebben a tanulmányban elkezdődik, ezzel beemelve a külföldi fiatalok asszimilációhoz hasonló érzékeny témákat is, amelyek mellőzésével a tanulmányok minden bizonnyal veszítenének értékükből.

Makay Zsuzsanna és Domokos Tamás, valamint Papp Z. Attila és Vita Emese a kötet demográfiára vonatkozó részét a társadalmi újratermelés és a határon túl élő magyar kisebbség megmaradásának kérdésével folytatja. Céljuk bemutatni a demográfiai, párkapcsolati és családalapítási folyamatokat, valamint feltárni a háttértényezőket, amelyek befolyásolják mindezt. Megállapítják, hogy „Magyarország népessége évről évre csökken”, „a fiatal korosztályok száma és aránya pedig csökken a teljes népességen belül” (81), valamint megjelenik egy új kihívás, a „downagers” (103) korosztály. A határon túl élő magyar kisebbségnek ezzel szemben az asszimilációval, kivándorlással és a vegyes házasságok problémájával kell szembenéznie. A vegyes házasság, illetve a gyerekvállalás kérdése nemzetpolitikai szempontból is érdekes. Példaként két adatot emelnék ki a tanulmányból: Felvidéken nagyobb valószínűséggel vállalnak gyereket azok, akik szerint a kisebbségi magyarok sem a magyar, sem a többségi nemzetnek nem részei, Erdélyben pedig a gyerekvállalásra a magyar állampolgárság megszerzése van pozitív hatással.

A következő három tanulmányban (Bokányi Zita – Gyorgyovich Miklós – Pillók Péter: Rétegek és társadalmi mobilitás a fiatal társadalmi csoportban, Bocsi Veronika: (Kárpát-medencei) Erőforrástérkép – magyar fiatalok az oktatás világában, Szanyi-F. Eleonóra – Susánszky Pál: Iskolapadból a munkaerőpiacra – a magyar fiatalok karrierpálya-szakaszainak elemzése) az oktatás kérdése és a foglalkozási mobilitás, a migrációs hajlandóság, a fiatalok rétegződése kerül górcső alá, hangsúlyt fektetve a magyarországi fiatalok „oktatással kapcsolatos mutatóinak longitudinális változására” (204) és a határon túli minták sajátosságára, a nyelvtudásra, valamint a munkaerőpiaci helyzetre. Kiemelik, hogy bár jelenleg nagyobb hangsúly kerül a

bevándorlás kérdésére, a kivándorlás problémája is legalább ennyire fontos, ugyanis a magyar fiataloknak szinte fele dolgozna a jövőben külföldön, a határon túli fiatalok esetében pedig még nagyobb ez az arány. A kivándorlás okai közé sorolják a jobb megélhetést, a tapasztalatszerzést, rossz anyagi körülményeket és a karrierépítés lehetőségét. A külföldi munkavállalás vizsgálata során a szerzők újabb nehézségekbe ütköztek, ugyanis bonyolult nyomon követni a rövid távú munkavállalást, ha ez nem valamilyen szervezeten keresztül történik. A határon túli fiatalok esetében a téma abból a szempontból érdekesnek bizonyul, hogy itt számolni kell a magyarországi munkavállalás kérdésével is. A foglalkoztatást tekintve, nemzetközi szinten Magyarország a középmezőnyben helyezkedik el (229). Mindemellett, ha az oktatásról és munkavállalásról beszélünk, nem tekinthetünk el a nemzetközi kontextustól, és az Európai Unió nyújtotta lehetőségektől. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a vizsgált régiókban különböző oktatási rendszerek működnek. Mivel a tanulmánykötet nem kizárólag az oktatással kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik, hanem ennél sokkal általánosabb képet próbál nyújtani a Kárpát-medencei fiatalokról, lehetetlennek bizonyul ennek teljes bemutatása, figyelembe véve minden régióban működő oktatási rendszert, esetleg oktatással kapcsolatos jogszabályt. A téma így további kérdéseket vet fel. Bocsi Veronika tanulmányában mondhatni, egy kritikát is megfogalmaz a hazai oktatással kapcsolatban, amikor kijelenti, hogy a fiatalok 27%-a egyetlen idegen nyelvet sem ismer alapszinten, bár éveken át tanulja az iskolában (193).

Az életmód, kultúra és médiahasználat köré szerveződő rész négy tanulmányt foglal magában (Ádám Szilvia – Susánszky Éva – Székely András – Egészség- és rizikómagatartás alakulása a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében, Gábrity-Molnár Irén – Morvai Tünde – (Kárpát-medencei) problématerkép – nemzedéki problémák, Szabó Júlia – Hires-László Kornélia – Régi és új kultúra, Székely Levente – Aczél Petra – Magyar világ 2.0 – Fiatalok és az újmédia). Az egészségmegőrzés és -rombolás vizsgálatában a dohányzás, alkoholfogyasztás és ittasállapot, a szexuális élet és a táplálkozási szokások kerültek górcső alá, összességében pedig azt állapították meg, hogy a legutóbbi (2012) adatfelvétel óta a kockázati magatartás kedvezőtlen irányba tolódott el. A megkérdezett fiatalok legégetőbb problémának az anyagi nehézségeket jelölték meg, amely szintén magával vonja a korábbi tanulmányokban is említett emigrációt. Gábrity-Molnár Irén és Morvai Tünde ismertetik a problémát az olvasóval, és javaslatot is megfogalmaznak: „a térség gazdaságfejlesztési stratégiáit egybe kell hangolni az európai uniós tendenciákkal is, különben nem születik meg gazdaságilag kompetens, társadalmilag elfogadott fejlesztési cél. Ennek hiányában a fiatalok világos célok, jövőkép nélkül maradnak” (312). Kiemelik, hogyha a

problémát nem kezelik kellőképpen, a szakképzett fiatalok továbbra is az elvándorlást fogják választani. Kultúrafogyasztás szempontjából Szabó Júlia és Hires-László Kornélia elmondják, hogy mindenhol magas a kulturális szegények aránya, ezzel szemben pedig Erdélyben és Vajdaságban bizonyulnak legaktívabbnak a fiatalok ezen a téren. Az ezt követő tanulmányban Székely Levente és Aczél Petra folytatják a gondolatmenetet, közölve az olvasóval, hogy a fiatalok szabadidejét többnyire a képernyős tevékenységek töltik ki. A problémát mégsem kezelik felületesen, és azt a fiatalokról alkotott pesszimista elméletet, amely egyértelműen digitális bennszülötteknek nevezi őket, részben cáfolják, kiemelve, hogy nem minden fiatalnak adatik meg, hogy ilyen tevékenységekkel töltse szabadidejét. Ebben a részben kerül bemutatásra a média identitásformáló szerepe is határon innen és túl.

Az utolsó három írásban sem maradnak el az érzékeny kérdések. Veres Valér és Ruff Tamás tanulmányának célja – amint ezt ők maguk is megfogalmazták – a fiatalok kollektív kötődéseinek, a magyar nemzeti tudat megjelenésének bemutatása, valamint a magyarsághoz való kötődés feltárása annak vizsgálatával, milyen sajátosságok lelhetők fel a magyarországi és a határon túl, kisebbségben élő magyar fiatalok esetében. A téma 2012 után jelent meg hangsúlyosan a kutatásokban, de az eredmények ebben a témában is összehasonlításra kerülnek korábbi adatokkal. Végül a fiatalok politikához való viszonyát mutatja be Szabó Andrea, azt vizsgálva, hogy tulajdonképpen ki is a magyar homo politicus, és melyek azok a tényezők, amelyek meghatározzák az ő politikai attitűdjeit. Arra a következtetésre jut, hogy a politika alapvetően nem érdekli a fiatalokat, viszont a külhoni régiókban létezik egy-egy csoport, amely magas szintű érdeklődést tanúsít. A vizsgálatot bonyolítja, hogy az egyes régiókban különböznek a politikai rendszerek, és az összehasonlító elemzéshez olyan elemek kiválasztása volt szükséges, amelyek megegyeznek. Ezért Mráz Ágoston Sámuel fiatal magyar választókról szóló tanulmányának elolvasása után némi hiányérzetünk maradhat, hisz épp a politikai rendszerek különbözősége tette lehetetlenné azt, hogy a külhoni fiatalok esetében egy teljes képet kapjunk többek között arról is, miként döntenének, és kivel szimpatizálnának a hazai választásokon. Így a hangsúly inkább a magyarországi fiatalok attitűdjeire helyeződik, illetve a külhoni fiatalok esetében ezek magyarországi pártpreferenciáit vizsgálja, választ keresve arra, hogy ők részt vennének-e a magyar országgyűlési választásokon. Az utolsó tanulmányban közölt eredmények tulajdonképpen „tesztelésre” is kerültek a kötet megjelenésének időpontjáig a 2018-as országgyűlési választások során. Végül különböző választási-magatartás-modelleket mutat be a szerző: a mikroszociológiai, makroszociológiai, társadalompszichológiai modellek, illetve a racionális választás elmélete.

A szerkesztő a kötet elején két célt jelölt ki: átfogó képet rajzolni a magyarországi és külföldi magyar 15–29 évesekről, valamint az empirikus adatokat szélesebb kontextusba helyezni. Az olvasó a Kárpát-medencei fiatalok életének különböző területeire kapott betekintést, és olyan adatokkal szembesülhetett, amelyek nemcsak a fiatalok jövőjét határozzák meg, hanem az egész magyar társadalomét. Mindenképp meg kell említenem, hogy egy olyan kötetet olvashatunk, amelynek szerzői az ifjúsághoz előítéletmentesen állnak hozzá, és a vizsgált generációt nem egyszerűen „digitális bennszülöttként” kezelik. Ugyanakkor ők maguk hívják fel a figyelmet a kutatás során felmerülő nehézségekre és esetleges hiányosságokra, valamint arra is, hogy amikor a fiatalok aktuális helyzetének vizsgálatára kerül sor, nem hagyhatók figyelmen kívül a világban végbemenő változások sem, és számolni kell a globalizáció hatásával, az internet fontosságával, a generációk közötti különbségekkel, valamint azzal, hogy 2010 után már a poszt-PC korszakba léptünk. A tanulmányok során a szerzők igyekeztek eredményeiket nemzetközi elméletekbe illeszteni, viszont mindezt kellő pontossággal, a részleteket szem előtt tartva végezték, így minden esetben kitértek a magyar ifjúságra vonatkozó sajátosságokra is. Összességében a kutatás és a tanulmánykötet a kijelölt célokat mindenképp teljesítette, és úgy gondolom, mindenki számára kötelező olvasmány, akik mélyebben meg szeretnék ismerni a „mai fiatalokat”, akik kíváncsiak arra, miként alakult a fiatalok helyzete az ezredforduló óta, és akiket foglalkoztatnak a jövő kérdései és problémái.